

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קיג, ב קיד, א

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

ביאור הדין "אין עד נעשה דיין"

מבואר לאורך הסוגיא, ג' אנשים שנכנסו לבקר את החולה, יכולים להיות עדים על מה שאמר אותו חולה ואח"כ ידונו לפי דבריהם ויחלקו את נכסיו. ויכולים הם עצמם להיות הדיינים, היינו שראיית המעשה והגדרתו שנעשה בפני ב"ד, ממילא לא צריך כתיבת שטר וכו', אלא הם עצמם נעשים דיינים.

מאיך אם נכנסו לבקר את החולה, בשעה שאינם יכולים להיות דיינים, שכאמור למדו בגמ' שדיני הנחלות דינם כדיני ממונות לכל דבריו ואין דינם בלילה, ממילא כאשר נכנסו לבקר את החולה בלילה שאינם יכולים להיות "דיינים" מחמת הלכות הדיינים ודיני ממונות, א"כ כל ראייתם היא בתורת "עדים", למחר שוב לא יוכלו לדון בדבר כיון ש"אין עד נעשה דיין".

אף במקרה שנכנסו לבקר את החולה ביום מצוין הרשב"ם, שנתונות בידם ב' האפשרויות להחליט האם יהיו עדים או דיינים, זה רק באופן המדוקדק בלשון הש"ס שנכנסו לבקר את החולה מעצמם, בתורת ביקור חולים. אולם אם נכנסו מחמת שקראו להם לשמוע את רצונו של החולה בהגדרת נכסיו, הם עדים בלבד ויותר לא יכולים לדון מחמת הדין האמור של "אין עד נעשה דיין".

לגבי עדות החדוש למדנו שאין חסרון של "אין עד נעשה דיין" ואף ראו הדיינים את החדוש בלילה יכולים לשבת למחר לדון בדבר, (ועיי' באריכות דברי התוס' לפניו קיד, א ד"ה אבל). ובעדות החדוש דין זה הוא לשיטת כולם, אף למי שסובר שאין עד נעשה דיין בעדות נפשות וכו', כמבואר שם בסוגיא ב"ה, שנחלקו רבי עקיבא ורבי טרפון בעדות נפשות. דעת רבי טרפון סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתן נעשים עדים ומקצתן נעשים דיינים. היינו שסבר רבי טרפון ש"עד נעשה דיין" אף בעדות נפשות. מאיך דעת רבי עקיבא, שכולם נעשים עדים והם אינם יכולים לדון כיון שהתורה אמרה "ושפטו העדה והצילו העדה" כלומר שיש חיוב להפך בזכותו של הנידון ואם הדיינים ראו את המעשה לא יכולים להפך בזכותו. אולם בקידוש החדוש אף רבי עקיבא מודה שעד נעשה דיין כיון שאין חסרון של "והצילו".

מה חסרון שבעקבות כך אמרו "אין עד נעשה דיין". מצאנו כמה טעמים בעניין, ונביאם בקצרה. לשון הרשב"ם (לפניו קיד, א ד"ה אין עד נעשה דיין) "ואין עד נעשה דיין, המעיד על הדבר, אין נעשה עוד דיין באותו דבר. וגם אם ראה את הדבר ונעשה עד, אין נעשה עליו עוד דיין בעדות עצמו. אלא אם כן מעידין אחרים בפניו. ונראה בעיני דגזירת הכתוב היא דכתיב "ועמדו שני האנשים" וגו' בעדים הכתוב מדבר (שבועות דף ל) "לפני ד" היינו לפני הדיינים. אשמועינן קרא דצריך להעיד שנים לפני הדיינים אבל העדים אינם חוזרין ויושבין ודנין". עכ"ל. מבואר בדברי הרשב"ם שזאת גז"כ שאין עד נעשה דיין.

התוס' (ד"ה אבל) הביאו ב' טעמים, וז"ל נראה פירוש דטעם דאין עד נעשה דיין הוא או משום דהויא עדות שאי אתה יכול להזימה דכיון שהן עצמן עדים ודיינים לא יקבלו הזמה על עצמן. או משום דבעינן ועמדו שני האנשים אלו העדים לפני ה' אלו דיינים אבל העדים עצמן אין חוזרין ויושבין ודנין. עכ"ל. תוס' בביאורם השני הביאו את הטעם שכתב הרשב"ם שזה גזירת הכתוב. אולם הטעם הראשון ביארו שזה מצד שיש חסרון שזאת "עדות שאי אתה יכול להזימה" כלומר, אחד מההלכות של קבלת עדות בב"ד, שהעדות יכולה להיות באופן שאפשר להזים אותה (ב"ק עה, א), כלומר אם העדים מונגים ולא חוששים שיצליחו להזים אותם חסר בנאמנותם. יש דין התורה, שעד שהזימו אותו מקבל עונשו בדין "כאשר זמם" כמו שרצה לחייב את מי שבא להעיד עליו. ואם אין אפשרות להזים כגון בנידון שלנו שהדיינים לא יקבלו "הזמה" על עצמם, חסר ב"קבלת העדות".

נמצאנו לעדות. וכאשר נדקדק נמצא שטעם שאין עד נעשה דיין זה גז"כ זה דין מהלכות בית הדין שהם לא יכולים להיות גם עדים וגם דיינים. ואילו לטעם השני מצד שזאת עדות שאי אתה יכול להזימה זה דין בגדי ה"עדות" שכזאת עדות חסר בנאמנותה. דעת המרדכי בסנהדרין (אותו תרצו) כדעת התוס' מצד שזאת עדות שאי אתה יכול להזימה. ולכן פוסל קרובים לדון ולכן יש פסול של אין נעשה דיין, והביא בשם השר מקוצי, שקרובים לא שייך לפסול מצד עדות שאי אתה יכול להזימה כיון שאמנם בב"ד שהדיינים קרובים הם נוגעים בדבר ולא יקבלו הזמה על העדים אולם בב"ד אחר יקבלו עליהם הזמה. אולם באין נעשה דיין זה הטעם כיון, שבהלכה שאמרו ש"כל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות" נאמר עוד הלכה שעדים נעשים זוממים היינו פסולים, זה אך ורק כאשר נחתך הדין על פיהם, ומצד הפסק דין חייבנו את הזכאי ואח"כ הזוממו מעתה נעשים העדים "זוממים" ופסולים, ואמת שנחלקו בגמ' האם עד זומם למפרע או נפסל או מכאן ולהבא, אולם אז נידון לגבי עדויות שישנן שהעידו אותם עדים האם פסולים אותם ג"כ לשעבר, אולם באותו נידון דייני פסולים מתחילתו אף למ"ד שמכאן ולהבא נפסלים. א"כ יצא כך, אם העד יהיה דיין, ואח"כ נמצאו ה"דיינים" "עדים זוממים" א"כ מעיקרא אין כאן דין ולא פסק דין, כיון שהדיינים נפסלו ולכן לעולם לא שייך שהעדים יהיו דיינים שהרי אם ימצאו הדיינים עדים זוממים מעיקרא הם לא

דיינים ולא נחתך הדין ע"פ ב"ד כשר, וא"כ מחמת ההלכה של בית דין הם לא יכולים להיות דיינים.

דעת התוס' בשם ר"י (ב"ק צ, ב תוד"ה כוון, לאחר שהביאו את הביאורים המכריזים) שנלמד העניין מחמת הסוגיא לפנינו (קיד, ב) שלשה שנכנסו לבקר את החולה ושמעו אותו מוריש את נחלתו, דורשת הגמ', "ביום הנחילו את בניו" שנאמר "ביום" היינו שהם יכולים לפסוק כך את הדין דווקא אם שמעו ביום. אולם אם המעשה היה בלילה כיון שאין עד נעשה דיין לא יכולים למחרת לדון ע"פ מה שראו בלילה.

דעת הרמב"ם (קיד, ב) וכן לשון הרמב"ם (הלכות עדות פ"ה הלכה ח) "כל עד שהעיד בדיני נפשות אינו מורה בדין זה הנהרג ולא ילמד עליו לא זכות ולא חובה ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות משתקין אותו שנאמר ועד אחד לא יענה בנפש למות בין לזכות בין לחובה ומהו זה שנאמר למות כלומר עד שהעיד בנפש למות לא יענה דבר אלא יעיד וישתוק אבל בדיני ממונות יש לו ללמד עליו זכות או חובה אבל לא ימנה עם הדיינים ולא יעשה דיין שאין עד נעשה דיין אפילו בדיני ממונות".

באזהרה קנין יכול חזור בו?

אדם שעשה קנין כדי לתת מתנה לחברו, נחלקו רבה ורבי יוסף עד מתי יכול לחזור בו הנותן. לדעת רבה, כל זמן שיושבים באותו מעמד השאיר לעצמו זכות חזרה. לדעת רבי יוסף אף אם יושבים באותו מעמד יכול לחזור אך ורק בזמן שהם עסוקים באותו עניין של המתנה.

דנו הראשונים לגבי מה הדין אמור, האם בכל קנין לאחר שנעשה יכול חזור בו לפי מחלוקתם של רבה ורבי יוסף, דעת רוב הראשונים (רמב"ם רבינו יונה ועוד) שדווקא בקנין סודר ניתן לחזור בו כל זמן שעסוקים באותו ענין וכו', משום שלא נעשה קנין והוראת בעלות בגופו של חפץ, לא היתה נתינת דמים המחייב תמורה וקנין, אלא בקנין סודר שהדרך הוא שנעשה קנין זה לחזק דבריהם שלא יחזרו בהם, באופן זה אמרו חכמים שיש שהות שיכולים לחזור בהם עד שתתיישב דעתם ותגמר הסכמתם. אולם בקנין גמור שמשך או שהגביה או שנתן מעות, או קנין התחייבות במעמד ג' בודאי שחל הקנין מיד ולא ניתן לחזור בו.

אמנם שיטת ר"ת (ספר הישר אות תרפח) שהדין האמור בגמ' לפנינו לאו דווקא בקנין סודר אלא בכל הקניינים, אף בקניינים שנעשים בגופן של חפץ.

למדנו במשנה, ונחלים ולא מנחלים, "בני אחיות", מבואר בברייתא שבני אחות המת יורשים אותה, ולא בנות אחותו של מת. **מבאר רב ששת**, שהחידוש שכן קודם לבת לא רק בירושת האב או האם אלא אף בירושת שאר קרובים. **למד רב שמואל בר יצחק לפני רב הונא**, "יורש אתה" מבואר שאף בירושה שניה (היינו לא לא בן את אביו אלא ירושת שאר קרובים) הבן קודם לבת, מחמת ההיקש.

למד רבה בר רב הונא לפני ר"ג, "והיה ביום הנחילו את בניו" למדו שדווקא ביום מפילים ירושה. **שאל אביו**, מי שמת ביום יהיה ליורשיו, מי שמת בלילה לא? **אלא ביאר אביו** (וכך אף אמר רבה שזה הייתה כוונתו, כמבואר קיד, א), הכוונה מתי ב"ד דינים בדיני הנחלות, "והיתה לבני ישראל לחקת משפט" היות ואמרו לו בשן משפט, כל דיני הנחלות דינו **כדיני ממונות** שצריכים לדון ביום. **למד רב יהודה** שאמר, **ג' שנכנסו** לבקר את החולה, והחולה חילק את נכסיו, אם רצו להיות **עדים**, כותבים וחותמים. אם רצו להיות **דיינים**, יכולים. **אולם שנים** שנכנסו לבקר את החולה, כותבים בלבד ולא יכולים לדון. **ואמר רב חסדא**, הדין הנוכח הוא דווקא שנכנסו ביום, אולם **אם נכנסו בלילה** אפילו בלשעה שנכנסו לבקר יכולים רק לכתוב ולא לדון, היות שבלילה הם רק עדים, **ואין עד נעשה דיין**.

אדם שעשה קנין כדי לתת מתנה לחברו, נחלקו רבה ורבי יוסף עד מתי יכול לחזור בו הנותן. **לדעת רבה**, כל זמן שיושבים באותו מעמד השאיר לעצמו זכות חזרה. **לדעת רבי יוסף** אף אם יושבים באותו מעמד יכול לחזור אך ורק בזמן שהם עסוקים באותו עניין של המתנה. **אמר רב יוסף** שמסתבר כדעתו ממה שלמדנו לגבי ג' אנשים שנכנסו לבקר את החולה ומבואר שיכולים לכתוב או לדון, **ואם כדברי רבה** שניתן לחזור כל זמן שהם נמצאים באותו מעמד, הרי נחשוש שיחזרו בו ולא יכולים לדון שנמצא הדין בטל למפרע. אלא בהכרח אינו יכול לחזור כאשר עברו לענין אחר, ובאותה שעה ידונו ויחלקו את הנכסים לפי מה שדנו.

אמר רב אשי על ההלכה הנזכרת לפני רב כהנא, **ושאל רב אשי** הרי אף לשיטת רב יוסף תחשוש שמת חזר בו בזמן שהיו עסוקים באותו נושא, ואיך דינים עפ"י. **אלא בהכרח** על לפי דברי רב יוסף צריך להעמיד שדנו ופסקו ואלו הם ההלכה לאחר שכבר עברו מעניין לעניין וברור להם שלא יכול לחזור בו, **א"כ אף לדברי רבה** נאמר שקמו ואח"כ ישבו לדון, ממילא לא יוכל לחזור בו ויעמידו את הדין.

פוסקת הגמ' שכדרי רב יוסף בג' מקומות. **א. "שדה"**, הדין אמור לעיל (ב, א) אדם קנה שדה סמוך לשדהו של אביו, לאחר שמת אביו ביקש שיתנו לו בחלוקת השדה חלק קרוב לשדהו, **אמר רבה** בודאי שהדין עמו וכופין על מדת סדום. **אולם שיטת רב יוסף**, שיכולים לטעון האחים שחלק זה משוכם מאוד והם רוצים אותו. **ב. "ענין"**, הדין האמור בסוגיא שלנו שנותן המתנה יכול לחזור בו כל זמן שעסוקים באותו עניין. **ג. "מחצה"**, הדין אמור לקמן (קמג, א) אדם שחילק נכסיו לאשתו ובניו ואמר לאשתו הנכסים יהיו לך ולבנים, **אין מפרשים** בכונתו שיחלקו כולם שווה בשווה, **אלא** אומדים בדעתו שהאשה תקבל מחצה מהנכסים, ושאר הבנים יתחלקו בשאר.